

více atraktivní byly kamenice. Geneticky jsou tyto zděné dvory vyváděny z obytných věží a věžovitých paláců o pravouhlé uzavřené dispozici.

Zcela převažující formou opevněného sídla byly však dřevěné dvory (dwory drewniane) patřící převážně šlechtě, o kterých se pojednává v závěrečné třetí části. Jde především o tzv. hrádky (grodziska stożkowate), malá opevnění z konce středověku a počátku novověku. Pod označením dwory drewniane se zde tedy rozumí dřevěné obytné stavby (domy), postavené na zemním vyvýšeném násypu obtočeném příkopy naplněnými vodou. Autoři tu správně podotýkají, že označení grodziska stożkowate signalizuje v nejlepším případě formu zemního reliktu po opevněném sídle a nelze z něj vyvozovat závěry ani chronologické (často jde o pozůstatky novodobých dvorů) ani vlastnické povahy. Od poloviny 13. a ve 14. stol. převažuje jednoprostorová věž o pravouhlém půdorysu a zpravidla třech podlažích, postavená na nevelkém a poměrně vysokém umělém násypu chráněném příkopy a valy schematicky připomínající západoevropské „motty“. Ve druhé polovině 14. a ve stol. 15. rostou rozměry nasypané kopce, přičemž se snižuje jeho výška. Věž se přetváří v dřevěný dům o složitějším členění (zpravidla jednopatrový), doplněný větším množstvím hospodářských budov, vše v souvislosti s účastí šlechtice na hospodaření ve vlastní režii. V těchto intencích se pak v zásadě vyvíjí stavební podoba tohoto typu panských sídel až hluboko do novověku.

Následuje katalog ukončený chronologickým přehledem a zahrnující 136 lokalit, k nimž jsou v tabulkové příloze podány v jednotném měřítku výseky z map s vyznačením jednotlivých fortifikací. To vše doplňuje fotografická dokumentace i plány a půdorysy vybraných objektů.

Přes jistou rozdílnost vývoje opevněných sídel v této části Polska i značný časový záběr publikace jde o dobrou konfrontaci způsobu zpracování těchto opevnění, což může být společně s uvedenými dílčími závěry přínosem i pro naše badatele.

Pavel Kouřil

Kulturata na srednovekovnija Tarnov. Naučna sesija, posvetena na 800-godišnjinata ot väzstanobjavaneto na Bälgarskata dăržava Veliko Tarnovo, oktombri 1985. Sofija 1985. Redigovali At. Popov a V. Velkov. 216 str.

Sborník z jedné z mnoha vědeckých konferencí věnovaných oslavě vzniku druhé bulharské říše. Příspěvky soustředěné ve sborníku jsou věnovány nejen archeologii, ale i dějinám umění, historii, numismatice, epigrafice a onomastice. První článek Ja. Nikolové (str. 9–16) je věnován výsledkům výzkumu kostela „sv. Dimitar“, který patří k málu přesně datovaných stavebních památek (vznikl mezi léty 1183–1185). V souvislosti s oslavou výročí má tato památka zvláštní místo, protože zde byla r. 1185 vyhlášena nezávislost bulharského státu i církve. Výsledky závažných výzkumů kláštera „Velikata lavra“ v Tarnově shrnul ve svém příspěvku At. Popov (str. 17–25). Za Asenovců hrál klášter mimořádně důležitou roli v politickém, hospodářském a kulturním životě Bulharska. Příspěvek P. Slavčeva „Žiliščen kvartal po zapadnija sklon na Carevec“ (str. 26–39) shrnuje výsledky rozsáhlého výzkumu, který odkryl pozůstatky mnoha sídlištních objektů z doby od druhé poloviny 12. stol. Vyšší životní úroveň obyvatel je doložena i poměrně vysokým zastoupením umělecky zpracované keramiky. Nálezy svědčí o řemeslnickém charakteru osídlení (kovolictví, zpracování barevných kovů atd.). Publikací výsledků výzkumu výrobního okrsku u patriaršského komplexu se zabývá článek L. Kvinta (str. 40–59). Osídlení lze rozdělit do tří period (1. od počátku 12. do čtvrtiny 13. stol., 2. od počátku 14. do třetí čtvrtiny 14. stol., 3. poslední čtvrtina 14. stol.). R. Ančeva zkoumá interier středověkých obydlí z hlediska sociálního, historického, etnického a přírodněgeografického (str. 60–65). Uměleckými předměty z Tarnova se ve svém příspěvku zabývá At. Popov (str. 66–82), zlatnictvím M. Dolmova (str. 83–93) a kamennou plastikou J. Aleksiev (str. 94–107). Rozboru kovového inventáře získaného archeologickými výzkumy v Tarnově je věnován příspěvek T. Ovčarova (str. 108–121). Upozorňuje na nálezy metalurgických pecí v okolí kostela „Sv. Četirideset mächenici“ a na nálezy kovářské strusky na Carevci svědčící pro práci mnoha kovářů. Z železných předmětů jsou známy škrabky, klíče, ocílky, nůžky, jehly, zemědělské nářadí, hřebíky, součásti oděvů, zbraně a jiné. Z barevných kovů byly nalezeny hřivny z mědi a bronzové předměty. Doloženo je i zpracování olova, stříbra a zlata. Drobnou kamennou plastikou se zabývá ve svém příspěvku K. Totev

(str. 122—131). Důkladná studie z pera K. Botova je věnována zlomku sgrafitového talíře (str. 132—142) na němž byly vobrazeny rostliny i zvířata představující solární symboliku. Nálezům mincí z doby 1185—1393 v Tárnově se věnuje K. Dočev (str. 143—153). Onomastikou se zabývá N. Kovačev (str. 154—157). Epigrafickým památkám jsou věnovány příspěvky T. Toteva (str. 158—169) a K. Popkonstantinova (str. 170—174). Historická tematika je předmětem zájmu V. Neševy (str. 175—182). Zabezpečením přístupu k hlavnímu městu Bulharska — Tárnovu ze strany Staré Planiny se zabývá At. Milčev v příspěvku „Srednověkovní bálgarski kreposti v Centralna Stara planina za zaščitata na Tárnov“ (str. 183—194). Pevnosti jsou budovány podle plánu tak, aby byly od sebe vzdáleny 5—10 km a umožňovaly signalizaci. Výsledky výzkumů na některých pevnostech jsou opravdu pozoruhodné. Tak v poloze Vitava stena u Zdravkovce byly prozkoumány pozůstatky opevnění včetně věže, obydlí feudála, jednolodní kostel a další objekty. Nálezy dokládají vysokou kulturní úroveň. Autor interpretuje objekt jako feudální hrad srovnatelný s hrady střední a západní Evropy. Rovněž i nálezy z polohy Prečista u Gradnice jsou interpretovány jako pozůstatky feudálního hradu — sídla místního bojara, jehož duchovní potřebě sloužil i malý kostelík. Celkem na severních a jižních svazích centrální Staré Planiny existovalo ve 14. stol. přes 100 pevností určených k ochraně čtrnácti průsmyků. Tyto pevnosti byly osazeny místními feudály a byly opevněny tak, že se podobaly hradům střední a západní Evropy. Jejich zánik spadá do roku 1393. Dnes již historicky cenným popisům a nákresům tarnovských památek ruskými badateli je věnován závěrečný příspěvek Ž. Vážarové (str. 195—214).

Sborník je možno hodnotit velmi příznivě, protože podává přehled stavu bádání na jedné z nejvýznamnějších lokalit Bulharska — Tárnovu. Je jen škoda, že příspěvky nebyly opatřeny souhrnem v některém ze západních jazyků.

Josef Unger

Bořivoj Dostál, **Břeclav-Pohansko III. Časně slovanské osídlení**. Spisy Univerzity J. E. Purkyně v Brně — filozofická fakulta, sv. 261. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1985. 168 s., 20 obr. v textu, 28 kresl. tab., XX fotogr. tab., německé resumé.

Další svazek řady monografií, zveřejňujících výsledky archeologického výzkumu hradiska Pohansko u Břeclavi (předchozí svazky: F. Kalousek, Břeclav-Pohansko I. Velkomoravské pohřebiště u kostela. Archeologické prameny z pohřebiště, Brno 1971; B. Dostál, Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec, Brno 1975), který se po deseti letech od vydání čtvrtého svazku dostává do rukou odborné veřejnosti. Na rozdíl od předchozích dílů jsou v něm publikovány časně slovanské nálezy nejen z Pohanska, ale i z jeho okolí, provedena analýza hmotných památek z jednotlivých lokalit, na jejich základě stanovena chronologie nalezišť a naznačena i problematika sociálních vztahů a struktury i hospodářství staroslovanské společnosti v první etapě jejího vývoje po příchodu na naše území.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. V první (s. 9—13) seznamuje autor čtenáře s časně slovanskými lokalitami na katastru nynějšího města Břeclavi a dějinami jejich výzkumu (žárová pohřebiště Stará Břeclav, Břeclav-Pohansko, les „Trnava“; sídliště I a II na Pohansku, „Štoglova jáma“ u Poštorné). Druhá kapitola (s. 15—34) obsahuje rozbor nálezové situace a materiálu ze žárových pohřebišť. Na Pohansku to bylo 55 převážně popelnicových hrobů (několik hrobů bylo jámových), v lese „Trnava“ na částečně lesní školkou zničené nekropoli 16 žárových hrobů, z nichž několik bylo opět jámových, a ve Staré Břeclavi v trati „Přední čtvrtky“ 33 žárových hrobů a 6 žárovišť, pravděpodobně též pouze část nekropole. Podrobně je v kapitole rozebrán pohřební ritus, ukládání žárových hrobů do popelnic a jam, hloubka hrobů, milodary i další doprovodný materiál. Z analýzy nálezové situace a velikosti nekropolí vyplynuly B. Dostálovi některé zajímavé postřehy, týkající se společenské problematiky. Všechna tři pohřebiště se v půdorysu jeví jako pruhy orientované SZ—JV. Podle rozsahu a počtu hrobů na Pohansku, kde lze nekropoli považovat za úplně prozkoumanou, jde rekonstruovat i velikost dalších pohřebišť, kde můžeme též předpokládat kolem 60 hrobů. To odpovídá společenské a sídlištní jednotce zhruba o 6—8 lidech při 200 až 250letém trvání nekropole a vzhledem k tomu, že hroby tvořily na Pohansku dvě skupiny a náznaky podobného členění jsou i ve Staré Břeclavi a lese „Trnava“, je možno vyslovit hypotézu, že se jedná o pohřebiště dvou rodin. Všechny tři nekropole z časně slovanského a starohradištního období na katastru Břeclavi patří k zóně plochých žárových hrobů.